

1925 чылдың август
31-де үнүн эгелээн

ШЫН

№ 21
(18141)

2012 чылдың
февраль 21,
вторник

Садар өртээ
5 рубль.

Интеллектуал-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

ШАГАА КЕЛДИ, АМЫР-МЕНДЭЭ!

Байыр чедиришкүннери

Шагаа-биле, эргим чаңгыс чер-чурттугларывыс!
Эргим чаңгыс чер-чурттугларывыс!

Шагаа-биле чүректин ханызындан байыр чедирип бис! Өгбелеривистиң чүс-чүс чылдарда сагып эни бо чырыткылыг байырлал бойдустун чаартканынын, амыдыралдың бодаралынын демдээ турар.

Шагааның ужу-утказы бөдүүн болгаш кажан-даа эңгилес билиг: төрөөн черинге ынакшыл, өгбелерин болгаш төрөл чонунуң ыдыктыгы, улуг кижилерге хүндүткел, амыдыралдың кадык чыгы, күш-ажылга хандыкшыл болуп турар.

Эки талаларже өскерилгени чон кезээде-ле Шагаа аралы-биле холбаштырып келген. Үнүп оран кара улуг чылы, чургайжыларны-биле алырга, кижилерин-даа, бүдүн бөмбүрзектин-даа амыдыралыг байлак болуушкуннарның чылы болур.

Улуг дээрже чөөн чүк улустарының тоолдарында эң угаанныг болгаш чөптүг, аажок быжыг тураткыг, хөй талалыг, бүгү ажил-херектерни болгаш ыргаларны чогаадыкчы езу-биле шиитпирлээр

амытан болур. Салым-чаянныг, идеккейлиг, сорукур болгаш хей-аъттыг ажилдар кижилерни ол үнелээр.

Улуг чылында байлакшыл хөй болур, чаагай чүүлдер болгаш узун назы бодараар, амыдыралдың шынар талазы-биле чаа деңнели тургустунар, чедишкүннер болгаш аас-кежи бисти ойбас. Ол бүгү чүүлдерни шудургу күш-ажыл-биле, чаагай херектер-биле чедип алыр херек.

Шагаа хүнүнде, эргим чаңгыс чер-чурттугларывыс, өг-бүлениң тамчыын, төрөл болгаш чоок кижилеринер-биле ужуражылганың өөрүшкүлүүн, бодунуң чонунуң ажил-херектеринге болгаш сорулгаларыңа киржилгени кижилер бүрүзү чедип алыр болзун!

Тываның өг-бүлө бүрүзүңе чаа чыл ынакшылды болгаш чөпшээржилгени, чедишкүннерни болгаш аайлажышкыннарны сөңнээр болзун!

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазы К. ДАВАА.

Шагаа байырлалы-биле!

Хүндүлүг чаңгыс чер-чурттугларывыс, эргим соңгукчулар! Шагаа-биле!

2011 чылды төөгүже үдеп тур бистиң күрүнөвистиң болгаш Тыва-Тываныстың, бистиң кижилерин амыдыралыңа хөй-ле ушкуннар болган. Өөрүшкү, арал-даа тургулаан, ынчал-чак ол болуушкуннар бисти дуржулгага өөреткен. Чедишкүннеривис биске бодуустун үске улуг бүзүрелди берген, чөк байдалдар хол сал-ас кылдыр өөредип каан.

Республикавыс хөгжүлдениң быжыг базамын алзын дээш чаа чылда кылыр ужуруг чүүлдеривис хөй. Эки чүүлдерге төлөпиг бис. Шагаа — бистерниң үнелиг байырлалывыс-тыр. Ол төрөл болгаш чоок кижилерни улам каттыштырып, төрөөн черинге, төөгүзүңге ынак болуруңа кижизидип, улуг назылыг кижилерни хүндүлээр чаагай чорукка, үени болгаш

амыдыралды үнелээринге өөредип турар.

Силерниң кижилер бүрүзүңе амыдыралдың бүгү-ле чараш аяннашкаан, сагыш-сеткилинер омак-сергек болурун күзедивис. Бистиң чараш байырлалывыс Шагаа силерге чүгле экини эккээр болзун. Кадыкшылды, аас-кежи күзедивис! Оран-бажыңнарны ынакшыл бүргезин! Амыр-менди!

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүнө Думазының депутаты Л.К. ШОЙГУ.

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү А.В. ПИМАНОВ.

Тыва Республиканың эргим чурттакчылары!

Чөөн чүктүн ай санаашкыны-биле үнер чаа чыл — Шагаа байырлалы-биле чедирген байырымны хүлээп ап көрүңер!

Шагаа дээрже эрте-бурун шагда тывылган, тыва чонунуң чаагай чаңылдарын болгаш езулалдарын бадыйткап, ол чүс-чүс чылдарның төлөпиг чаңчылын салгалдан салгалче дамчыдып, үелерниң харыл-

заазын көргүзүп турар байырлал болур.

Улу чылының баштайгы үнген хүнү Тываның чурттакчыларыңа быжыг кадыкшылды, чаагай чүүлдерни болгаш байлакшылды, турум чорукту болгаш даартагы хүнге бүзүрелди сөңнээр болзун!

2012 чыл Тываның болгаш Россияның чечетелишкүннине угланган тургузукчу күш-ажылдың чылы болзун! Шагаа-биле!

Тыва Республикада Кол федералдыг инспектор А.С. ПОПОВ.

Далай-Ламаның чаагай күзээшкүннери

Февраль 17-де Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оолдун адынга Тибет культураның болгаш информацияның төвүнден чаага келген, ында XIV Далай-Ламаның Россияда болгаш ХКД чурттарында төлээзи Наванг Рабгьял национал байырлал Шагаа-биле Будданың ыдыктыг удуртукчузунуң өмүнээзинден байырны дамчыткан.

Чагаада бижээни:

«Эргим Шолбан Валерьевич! Ыдыктыг Далай-Ламадан Силерге болгаш Тываның чурттакчыларыңа 2012 чыл-биле — кара суг Улу чылы-биле изиг байырны болгаш эң эки күзээшкүннерни дамчыдары меңээ улуг алдар болгаш чаагай сеткил ханышкыны болуп-тур.

Байыр чедиришкүннине Калон Трипа Доктор Лобсан Сангай, Кашаг Чөвүлелиниң баштыңы, Төп Тибет администрация (Тибеттин шөлүлгеде чааа) каттыжып тур.

Лосар, Чаа чыл Силерге быжыг кадыкшылды, аас-кежики, чедишкүннерни болгаш чечетелишкүнни эккээр болзун! Сеткилистен тейлеп база чаагай күзээшкүннерни чедирип тур бис!»

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол Тибет культураның болгаш информацияның төвүнче Ыдыктыг Далай-Ламаның чаагай күзээшкүннери дээш харыы телеграмманы чоруткан.

Чурукта: «Чаа чыл-биле байыр чедирдим база эң экини күзедим. Далай-Лама».

ཨ་མ་ཀུན་གྱི་དུས་ཆེན་དང་།
གནས་ལོ་གསར་ཅེས་ལ་བཀའ་བློན་པ་དེ་ལོ་གསར་ལྷོ།

SEASON'S GREETINGS
AND
BEST WISHES FOR THE NEW YEAR

THE DALAI LAMA

ЧЕР ШИМЧЭЭШКИНИНИНГ УРЖУКТАРЫ...

Чер шимчээшкүнниң уржуктарын чайладырыңа акша-хөреңги аңгылап бээриниң дугайында Тываның дилээн Владимир Путин деткээн. 9,5 балл чер шимчээшкүнни болган 2011 чылдың декабрының 27-ниң хүнүнден бээр бүдүн чартык айның дургузунда Тыва Республиканың Чазааның чанында тускай комиссия Ш.В. Кара-оолдун удуртулгасы-биле үрелишкүннерни санап тодарадыры-биле улуг ажылды кылып чоруткан. РФ-тиң Онза байдалдар сайыды Сергей Шойгунуң эгелээшкүнни-биле Тывага деткимче кылдыр үрелишкүннерге таварышкан черлерин сайгарылга-хыналдазын кылыры-биле тускай мергежилдиг профессионалдарның бөлүүн чоруткан. Херек документилерни дүрген болгаш шын кылып тургузары — федералдыг бюджеттен үрелген бажың-балгат тударыңа акша дузасы алырының кол негелделеринин бирээзи. Тываның Чааа федералдыг бюджеттен акша дузаламчызын алырда документилерни чүгле дүрген долдурар эвес, а шынарлыг кылдыр кылырының чугулазын билип турган. Чер шимчээшкүнниң (эпицентри) өвээ болуп турган Каа-Хем кожуунга Тыва Республиканың Баштыңы четкен. Эксперттер-биле чергелештир ол үрелген бажың-балгаттарны кезип, боду хынап көргөн.

Чурттакчы чон-биле ужурашкыш, эмин эрттир коргуп-сүртеп дүвүрөвейн, херек документилерни кончуг таптыг четчелеп долдурарын сүмелеп чагаан. Районнуң эрге-чагыргазы чоннуң билдириншкүннерин кичээнгей чок арттырып болбазын Дарга негээн.

Эрткен субботада, февраль 18-те, РФ-тиң Чазааның Даргазы В.В. Путин Сибирь регионнарыңа 2011 чылда болган чер шимчээшкүннерин уржуктарын чайладырыңа хамаарышкан хуралды Абакан хоорайга эрттирген. Аңаа элээн каш федералдыг сайыттар, РФ-тиң Президентизиниң Сибирь федералдыг округта Бүрүн эргелиг төлээзи Виктор Толоконский, Хакасияның Баштыңы Виктор Зимин, Россияның Эртменер академиязының эртмендерни болгаш өскелер-даа киришкен. Чер шимчээшкүннине эң улуг когаралга таварышкан Тываның байдалын Владимир Путин онзалап көргөн.

— Эрткен 2011 чылда Сибирь регионунга ийи улуг чер шимчээшкүннери болганын билир силер, бирээзи — 5 балл күштүг, а өскези — мырыңай 9,5 балл. Оларның кайызының-даа улуг болган өвээ Тыва Республиканың девискээринге болган.

(Уланчызы 2-ги арында).

Байыр чедиришкүннери

Эргим чаңгыс чер-чурттугларывыс!

Ада-чурт камгалакчыларының хүнү — бистиң Россияда бүгү чоннуң байырлары. Бистиң төөгүвүстү ап көөр болзувусса, кыштын ол хүнүнде чоннуң кол камгалакчызы — Россияның Армиязы төрүтүнген. Ол дээрге бодунуң күрүнениң чонунуң камгалалында турар Армия-дыр, ынчангаш ол ылап-ла чоннуң Армиязы. Ооң одуруунга эр-даа, херээжен-даа кижилер турган болгаш албан-хүлээлгезин ам-даа эрттирип турар. А Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында аныяк оолдар, кыстар улуг кижилер-биле кады тиелелге дээш бергелерге тура дүшпейн, хову-шолдерге, фабрика, заводтарга ажылдап турганнар. Боттарының күш-ажылы-биле олар бистиң чонувуска Тайбыңның хүнүн чоокшудалып турганнар. Ынчангаш бис бөгүн чүнү-даа мурнай чуртталганы бисти уламчылазын, уруг-дарыгны өстүрүп дээш, төрөөн чуртувусту камгалазын дээш чалыы чылдарын берген боттарывыстың кырган-ачаларывысты, кырган-аваларывысты улуг хүндүткел-биле алдаржыдып турар бис.

Ада-чурттуң эргим камгалакчылары! Чепсектиң Күштерниң хүндүлүг хоочуннары!

Ада-чурт камгалакчыларының хүнү-биле силерге сеткилимниң ханызындан байыр чедирдим! Бо байырлар дээрге, патриотизмниң болгаш Ада-чуртка чайгылыш чок бараан болурун демдээ-дир. Бөгүн бистер шериг албанын күзели кылдыр хүлээп алган дидим болгаш эрес кижилерге байыр чедирип тур бис.

Февраль 23 — Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш чер-черлерге болгулаан

Оларга черге чедир мөгөйп тур бис!

Интернационалчы дайынчының оруун эрткеннерге, «изиг точкаларда» бөгүнде албан-хүлээлгезин эрттирип турарларга, Россия Армиязында шериг эрттирип турарларга хүндүткелдин, идегелдин сөстөрүн чугаалаар ужурулг бис. Эрес-дидим болуру, маадырлыг чорук, күш-шыдал кайы-даа үеде кымга-даа херек.

Байырлар-биле силерге быжыг кадык-шылды, албан-хүлээлгелеринерге чүгле экини болгаш дайынчы чедишкүннери күзеп тур бис. Терроризмге удур турушкунга шыдамык, дидим болунар.

Тываның бүгү чурттакчыларынга бил-чишкүннери, эп-сеткилди, чаагай чорукту, аас-кежикти, бүгү-ле чүүлдерге чүгле чаагай чорукту күзедивис!

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Күрүнэ Думазының депутаты Л.К. ШОЙГУ.

Россия Федерациязының Федералдыг Хуралының Федерация Чөвүлелиниң кежигүнү А.В. ПИМАНОВ.

дайыннарның киржикчилеринге өөрүп четтиргенин илередир хүн-дүр. Ада-чурттуң амгы камгалакчылары бистиң чонувустун маадырлыг чаңчылдарын уламчылап турарлар. Чепсектиң Күштер күрүнениң быжыг чөлөнгинжи, ооң айыыл чок чоруунуң маадыралы болуп келген.

Эргим өңүктөр! Силерге болгаш чоок кижилеринерге тайбыңны болгаш чаагай чүүлдерни күзедим!

Россия Федерациязының Президентиниң Сибириниң федералдыг округунда Бүрүн эргелиг төлээзи В.ТОЛОКОНСКИЙ.

Хүндүлүг чаңгыс чер-чурттугларывыс!

Кайгамчык байырлар — Ада-чурт камгалакчыларының хүнү-биле изиг болгаш сеткиливис ханызындан чедирген байырывысты хүлээп ап көрүңер!

Төрөөн чуртун, күрүнениң девискээриниң бүдүн-бүрүн чоруун камгалаары, чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаары — Россияның хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болгаш ат-алдарының херээ.

Ол дугайында чурттуң Чазааның Баштыңы Владимир Владимирович Путин бодунуң «Күштүг болуру: Россияга национал айыыл чок чоруктуң маадыралы» деп чүүлүнге мынчаар тодаргай айткан: «Бистиң кым-даа кошкак деп санавас ужурулг. Россияны камгалаптар күжүвүс чок болза, бистиң делегейде туружувусту быжыглап, экономиканы, демократтыг чорудулгаларны сайзырадып шыдавас бис. Эр кижилерниң Ада-чуртун камгалаары ыдыктыг хүлээлгези деп билигни олардан ап каап шыдавас бис, олар айыыл тургустунуп келирге-ле, Төрөөн чуртун камгалаарыга кезээде белен турар ужурулгалар».

Ыдыктыг хүлээлгезинге белен чоруун россияжилер хой удаа тулчуушкун шөлдөринге-даа, тылга эрес-шудургу күш-ажылы-биле-даа бадыткап келгеннер. Төрөөн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге ооң кызыгаарының ыдыктыг чоруу Россияның чаңгыс демин быжыглап, ооң чоннарының найыралын доңаштырып келген.

Бистиң чуртувусту болгаш ооң национал эрге-ажыктарын камгалаар херекке ооң оолдары болгаш кыстары төлөпиг салышкынны кирип келген болгаш кирип турары дээш Тываның чону чоргаарланыр эргелиг. Тыва эки турачыларның болгаш Тыва Арат Республиканың девискээринден

дайынга киржип турган шериг кезе келдирткен совет хамаатыларның д тураскаалды ыдыкты-биле камгал бис. Дайынга киришкен маады аттары-биле бистиң хоорайлар болгаш суурларывыстың кудумч школаларны, дайынчы алдарның му адаан. Аныктарны оларның үлгөргө кижизидип турар.

Чоокта чаа чурт совет шер Афганистандан үндүргениниң э чылын демдеглээн. Ол дайынга шы Тывадан 400 ажыг кижиги эрткен. он ийизи даңгыраанга болгаш шеригезинге бердингенин бадыткап, теринче ээл келбээн. Чер-черлерге б өске-даа дайыннарда бистиң чаң чурттугларывыс, он-он дайынчы тынын маадырлыгы-биле бергеннер.

Бүгү дайыннарның тулчуушкун ринден ээл келбээннерге мөңгө ал

Ада-чурт камгалакчыларының хү деглеп тура, бистиң кижиги бүрүзү у сияның салым-хуузу-биле тудуш лыын, чурттуң болгаш ооң хамааты келир үези дээш харысалгалыын медеп билип турар. Улуг салгалды арттырганы алдарлыг чаңчылда лепти-биле уламчылаалыңар!

Эрес-дидим болгаш маадырлыг терниң байырлары-биле, эргим чаң чурттугларывыс! Силерге быжыг шылды, аас-кежиин болгаш чаага дерни, өөрүшкүнү болгаш чедишкитайбың дээрни күзедивис!

Тыва Республиканың Чаа Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Дээди лының (парламентиниң) Д. К.ДАВАА.

ЧЕР ШИМЧЭЭШКИНИНИҢ УРЖУКТАРЫ...

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Ынчангаш эң хой үрелишкүннерге таварышкан Тывага дузadetкимчени көргүзөр ужурулг бис. Сайгарылга соонда санаашкынардан алырга, Тывага 400 млн. рубльди чорудар ужурулг бис. Ол акша-хөреңги Тывага үрелген бажың-балгат тудуунга, септээринге, 100 ажыг албан черлерин септеп тургузарына база 2 ЧЭТ-ти болгаш 3 көвүрүгнү септээринге көрдүнгөн.

Хуралга Онза байдалдар сайыды Сергей Шойгу болгаш Республика Баштыңы Шолбан Кара-оол Тывага бөгүнгү байдалды болгаш кылдыгын ажалдарның дугайында илеткээн. 9 балл ажыг күштүг чер шимчээшкениниң түннелинде 62 муниципалдыг районнар, 1073 чурттакчылыг черлер когаралга таварышканын Сергей Шойгу онзаллап айткан. Тывага муң ажыг бажың-балгат, 2 ЧЭТ, 17 котельнаялар, 73 өөредилге, кадык камгалал болгаш культура албан черлери үрелишкүннерге таварышкан. Республиканың 3 көвүрүглерин дораан кылары негеттинип турар. Оларның бирээзи Кызыл хоорайда коммуналдыг көвүрүг-дүр. Баштайгы үеде ону дораан септээр, а ооң соонда чаа көвүрүг тудары негеттинип турарын Сергей Кужугетович демдеглээн.

Хуралга чүгле катап тургузар, септээр ажалдар дугайында эвес, а бодустан айыыл-халаптарын баш бурунгаар тодарадырының айтырыын база чугаалашкан. Сергей Шойгу Владимир Путинге чер шимчээшкениниң талазы-биле айыылдыг черлерниң картанын көргүскөн. 9 балл ажыг күштүг чер шимчээшкүннери Моолда хой болуп турарын өөренип көргөш, Тывага 9 ажыг балл күштүг чер шимчээшкүннери ам-даа болуп болурун онзаллап айткан. 9,5 балл күштүг чер шимчээшкени Тывага кажан-даа болуп көрбээн, 2011 чылдың декабрьда болган чер шимчээшкени сөөлгүзү эвес дээрзин ол айткан.

Россияның Эртменер академиязының эртменнери С.К. Шойгу-

нун сөстөрүн бадыткаан. 1998 чылда-ла Чөөн Моолга улуг чер шимчээшкени болур дээрзин эртмендер тодараткан турган, ол Тывага болганы ол-дур. Чер шимчээшкениниң идепкейли-биле Россияның бүгү мурнуу кызыгаары ылгалып турар. Ынчангаш Сергей Шойгу бодустан айыыл-халаптарын баш удур тодарадыр талазы-биле регионнар аразының төвүн тургузар ажылды шапкынчыдары чугулазын демдеглээн. Ындыг төптү Тывага тургузар деп планнап турар. «Россияның Эртменер академиязы болгаш Регионнар аразының яамызы-биле ындыг төптү тургузарының документациязын дүрген кылып шыдаар бис дээрзинге бүзүрээр мен» — деп, Сергей Шойгу чугаалаан болгаш В.В. Путинден аңаа чарыгдар акша-хөреңгини аңгылаарын дилээн.

Россияның Чазаа Тываның чурттакчы чонунга үрелип-бузулган бажыңнардан болгаш эргижирээн бажыңнардан көжөринге херек акша-хөреңги-биле дузалаар болган. Республиканың Баштыңы Шолбан Кара-оол Россияның Чазааның Даргазы Владимир Путинге болгаш Онза байдалдар сайыды Сергей Шойгуга дуза-деткимчеи дээш өөрүп четтиргенин илереткен. Эргижирээн болгаш үрелген бажыңнардан чурттакчыларны көжүреринге дуза кадарын ТР-ниң Чазааның Даргазы Ш.Кара-оол регионалдыг сайзырал сайыды Виктор Басаргин Тывага кээп чорда бир дугаар улуг дилээ болган. Түннелинде федералдыг яамалар сайгарып чугаалашкаш, «Сейсмика» программанын езу-гаар Тывага, Хакасияга болгаш Алтайга чер шимчээшкениниң уржуктарын чайладырынга 3 млрд. рубльди аңгылап бээрин шийтирлээн. Ооң иштинде 2 млрд. 164 млн. рубльди Тывага бээр.

Эргижирээн бажыңнар айтырыын Тывага чылдан чылче чылзып келген, ынчангаш бөгүн Тывада чурттаар оран-саваның 19,1 хуузу эргижирээнин Шолбан Кара-оол дыңнаткан. Ол дээрге ортумак россияжи көргүзүгден 6 катап

бедик болуп турары ол-дур. 2009—2011 чылдарда Тыва 198 млн. рубльди алгаш, 222 бажыңны септээн, дыка хой кижилерни эргижирээн бажыңнардан чаа бажыңнарже көжүргөн. Кызылдың төвүнге турган эрги ыяш бажыңнар каракка көзүлдүр-ле читкен деп, Шолбан Валерьевич илеткээн.

Чер шимчээшкениниң талазы-биле озалдыг регионга эргижирээн болгаш бустур четкен чурттаалга бажыңының талазы-биле көргүзүлгө Россияның ортумак деңнелинден алды катап ажып турары канчап-даа таарышпас дээрзи-биле Чазак Даргазы Владимир Путин чөпшээрешкен. Хамаатыларны көжүрери-биле регионнарның дилеп турары акша-хөреңгизиниң түнүн ылап хынаарын база акша-хөреңгини тускайлаарының эргежок чугулазын март 5-

6-га чедир регионнар-биле бадыткаарын Регионнар яамызынга болгаш Саң-хөө яамызынга дааскан.

Ооң-биле чергелештир чер шимчээшкениниң айылы улуг черге эргижирээн бажыңнарның көргүзүү ортумак россияжи көргүзүгден 6 катап улуг турарын болдурбазын негээн.

Ш.В.Кара-оол республиканың транспорт инфраструктурасының сайзыралына болгаш аэропорт комплекзинге хамаарыштыр бодалдарын чугаалаан. Хуралга Сергей Шойгу Тываның аэропорт комплекзин эде тургузары чугулазын демдеглээн. ОБЯ-ның гуманитарлыг чүктүг самолеттары декабрьда Кызыл аэропортунга ужудукчулар амы-тынынга айыылды чыгал хондуруп турган. Бөгүн Кызылдың аэропорту улуг самолеттар хүлээп алыр аргазы чок. Тыва авиацияны деткири фе-

дералдыг программада кир Шолбан Кара-оол сагынды Нийтизи-биле 3 млрд. рубль шаландырышкын көрдү. Ынчангаш республика баш транспорт айтырыын шийт лээр-биле тускай хуралды тиргеш, 2012 чылда Кызыл аэропортун эде тургузарының аландырышкынын эгелээ дилээн.

— 2011 чылдың декабрь 2 бистерни дээш бүгү чурт саарып турганын демдеглексе мен. Тываның бүгү чурттакчынының өмүнээзинден федерал чазакка айыыл-халап болган чаа да, дарый дуза-деткимчени көркени дээш өөрүп четтиргени илередип тур мен. Тыва че болган бодустан айыыл-халап бодунарга чоок хүлээп көргөндээш силерге четтирдивис, Владимир Владимирович — деп, Шолбан Кара-оол чугаалаан.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албанның башкарылганынче кирип турар Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг мал эмнээр албан черлерин тургузарының дугайында

2011 чылдың декабрь 30-де № 780 Кызыл хоорай

Россия Федерациязының Негелде кодекзинге, 1996 чылдың январь 12-де № 7-ФЗ "Сайгарлыкчы эвес организациялар дугайында" федералдыг хоойлуга, 2001 чылдың ноябрь 9-та № 1143 "Тыва Республиканың күрүнениң башкарылганынче дугайында" Тыва Республиканың Хоойлузунга, Тыва Республиканың Чазаның 2011 чылдың январь 24-те № 33 "Тыва Республиканың күрүнениң албан черлерин тургузарының, эде организастаарының, хевирин өскертиринин болгаш дүжүреринин Чурумун бадылаарының, а ол ышкаш Тыва Республиканың күрүнениң уставтарын бадылаарының болгаш оларга өскерилгелер кириеринин дугайында" доктаалыга дүүштүр Тыва Республиканың Чазаның доктаадыры болза:

1. Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг мал эмнээр албан черлеринин баазанын оларның ажылдың кол сорулгаларын камгалап арттырышаан, Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг мал эмнээр албан черлерин тургузар.

2. Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албанын күрүнениң тургустунуп турар бюджеттиг албан черлеринин тургузукчузун хуульчулуктар болгаш эргелерин бээр.

Тыва Республиканың Чазаның 2011 чылдың декабрь 30-де № 780 доктаалы-биле бадылаан

Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албанын башкарылганынче кирип турар Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг тургустунуп турар албан черлеринин даңзызы

Бюджет албан черинин ады	Бюджет албан черинин турар чери
1. "Тываның ветеринарлыг лабораториязы" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Шагаан-Арыг кудумчузу, 3
2. "Республиканың ветеринария төвү" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Московская кудумчузу, 2а
3. "Кызыл хоорайның ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Кызыл хоорай, Оюн Күрседи кудумчузу, 6
4. "Тыва Республиканың Кызыл кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Кызыл кожуун, Каа-Хем суур, Мелиораторлар кудумчузу, 21
5. "Тыва Республиканың Өвүр кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Өвүр кожуун, Хандагайты суур, Малчын кудумчузу, 1

Бюджет албан черинин ады	Бюджет албан черинин турар
6. "Тыва Республиканың Мөңгүн-Тайга кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Мөңгүн-Тайга кожуун, Мугур-Аксы суур, Ветеринария эргелели, 18
7. "Тыва Республиканың Би-Хем кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Би-Хем кожуун, Туран хоорай, Найырал кудумчузу, 1
8. "Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Сүт-Хөл кожуун, Суг-Аксы суур, Тыва эки тура кудумчузу, 1
9. "Тыва Республиканың Тес-Хем кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Тес-Хем кожуун, Самагалдай суур, Ланзы кудумчузу, 1
10. "Тыва Республиканың Таңды кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Таңды кожуун, Хаак суур, Горький кудумчузу, 1
11. "Тыва Республиканың Тере-Хөл кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Тере-Хөл кожуун, Кунгуртуг суур, Аныктар кудумчузу, 21
12. "Тыва Республиканың Чаа-Хөл кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Чаа-Хөл кожуун, Чаа-Хөл суур, Тайбың кудумчузу, 1
13. "Чадаанын кожууннар аразында ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Чөөн-Хемчик кожуун, Чадаана хоорай, Найырал кудумчузу, 23
14. "Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Чөөн-Хемчик кожуун, Чадаана хоорай, С.Л. Кудумчузу, 53
15. "Тыва Республиканың Каа-Хем кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Каа-Хем кожуун, Сарыг-Сеп суур, Енисейская кудумчузу, 26
16. "Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Барыын-Хемчик кожуун, Кызыл-Мажалык Болотная кудумчузу, 4
17. "Кызыл-Мажалыктың кожууннар аразында ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Барыын-Хемчик кожуун, Кызыл-Мажалык суур, Чөөн кудумчузу, 96
18. "Тыва Республиканың Тожу кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Тожу кожуун, Тажу-Хем суур, Зеленая кудумчузу, 1
19. "Тыва Республиканың Улуг-Хем кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Шагаан-Арыг кожуун, Бай-Даг кудумчузу, 12
20. "Тыва Республиканың Чеди-Хөл кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Чеди-Хөл кожуун, Хову-Аксы суур, Тайбың кудумчузу, кв. 2
21. "Тыва Республиканың Бай-Тайга кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Бай-Тайга кожуун, Тээли суур, Көөп-Сөөк кудумчузу, 1
22. "Тыва Республиканың Эрзин кожуунуң ветеринария эргелели" күрүнениң бюджеттиг албан чери	Тыва Республика, Эрзин кожуун, Эрзин суур, Комсомольская кудумчузу, 9

Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албанын башкарылганынче кирип турар Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг мал эмнээр албан черлерин тургузуп турары-биле холбашкан ажылдар ПЛАНЫ

Ажылдар	Үндезини	Кылыр хуусаазы	Харысалгалыг күүседикчиле
1. Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг албан черлеринин уставтарын ажылдап кылыры, дугуржуу болгаш бадылаары	Тыва Республиканың Чазаның 2011 чылдың январь 24-те № 33 "Тыва Республиканың күрүнениң албан черлерин тургузарының, эде организастаарының, хевирин өскертиринин болгаш дүжүреринин Чурумун бадылаарының, а ол ышкаш Тыва Республиканың күрүнениң уставтарын бадылаарының болгаш оларга өскерилгелер кириеринин дугайында" доктаалы 2001 чылдың август 8-те № 129-ФЗ "Юридиктиг эргелиг черлерге болгаш хуу сайгарлыкчыларга күрүнениң тургустунуп турары-биле холбашкан ажылдар дугайында" федералдыг хоойлу Россия Федерациязының Саң-хөө яамызының 2008 чылдың август 15-те № 80н дужаалы	2011 чылдың декабрь	Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан
2. Күштүг хоойлужудулга дүүштүр Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг албан черлеринин тургузукчу документтеринге күрүнениң бүрүткелин чорудары	Тыва Республика бюджетинин акша-хөреңгилеринин кол башкарыкчыларының, башкарыкчыларының болгаш алыкчыларының, республика бюджетинин кол администраторларының болгаш администраторларының ниити даңзынче өскерилгелерни кириери. Реквизиттерге кириер (өскерттир) билдирешкини кириери (майыктың КФД-биле коду 0531664)	Уставтарны бадылаан соонда 3 хонук иштинде	Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан
3. Республика бюджетинин акша-хөреңгилеринин кол башкарыкчыларының, башкарыкчыларының болгаш алыкчыларының, республика бюджетинин кол администраторларының болгаш администраторларының ниити даңзынче өскерилгелерни кириери. Реквизиттерге кириер (өскерттир) билдирешкини кириери (майыктың КФД-биле коду 0531664)	Федералдыг казначействонун 2008 чылдың октябрь 7-де № 7н дужаалы	Тургузукчу документтерге күрүнениң бүрүткелин чоруткан хунунден бээр үш хонуктан орай эвес хуусаада	Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан
4. Федералдыг казначейство органнарынга агар саннарны катап ажыдары	Россия Федерациязының Күш-ажыл кодекзини	Республика бюджетинин акша-хөреңгилеринин кол башкарыкчыларының, башкарыкчыларының болгаш алыкчыларының, республика бюджетинин кол администраторларының болгаш администраторларының ниити даңзынче өскерилгелерни кириген соонда	Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан
5. Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг чаа тургустунган албан черлеринин удуртукчулары-биле күш-ажыл керээлеринче өскерилгелерни кириери	2010 чылдың май 8-те № 83-ФЗ "Күрүнениң албан черлеринин хоойлу-дүрүмненин чаартып турары-биле холбаштыр Россия Федерациязының чамдык хоойлужудулга актыларының өскерилгелер кириеринин дугайында" федералдыг хоойлунун 31-ги чүүлү	2011 чылдың декабрь 31-ге чедир	Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан
6. Шимчeves өнчүнүн даңзын бадылаары	№ 83-ФЗ-нин 31-ги чүүлү, 1996 чылдың январь 12-де № 7-ФЗ "Сайгарлыкчы эвес организациялар дугайында" федералдыг хоойлунун 32-ги чүүлү (моон ыңай № 7-ФЗ)	2011 чылдың декабрь 31-ге чедир	Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан
7. Күрүнениң бюджеттиг албан черлеринин шимчеп чоруу өнчүнүн шимчеп чоруу онза үнелиг өнчүгө онааштыары		2011 чылдың декабрь 31-ге чедир	Тыва Республиканың Ветеринарлыг хайгаарал талазы-биле албан

(Уланчызы 6-гы арында).

(Төнчүзү. Эгези 5-ки арында).

Автономнуг албан черлерин тургузары-биле холбашкан хемчеглер	Күүседир хуусаазы	Күүселде дээш харысалгалыг черлер
4. Тыва Республиканың тургустунган күрүнениң автономнуг албан черлеринин уставтарын үндүрүг органнарынга бүрүткедир	күрүнениң автономнуг албан черин тургузарының дугайында шийтпир үнген хүнден бир ай хуусааның дургузунда	редакциязы", "Тыва Республика" солуннун редакциязы", "Эне сөзү" солуннун редакциязы" күрүнениң автономнуг албан черлери Тыва Республиканың "Шын" солуннун редакциязы", "Тувинская правда" солуннун редакциязы", "Тыва Республика" солуннун редакциязы", "Эне сөзү" солуннун редакциязы" күрүнениң автономнуг албан черлери Тыва Республиканың Юстиция херектерининг талазы-биле яамызы
5. Тыва Республиканың тургустунган автономнуг албан черлеринге күрүне даалгаларын оларның уставтарында көрдүнген кол ажил-чорудулгазынга дүгжүр кылдыр доктаадып тургузар	күрүнениң автономнуг албан черин тургузарының дугайында шийтпир үнген хүнден бир ай хуусааның дургузунда	

Тыва Республикада Уругнун эргелерининг талазы-биле эргелиг төлээниң Аппарадын тургузарының талазы-биле ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫ

Тыва Республиканың 2011 чылдың июль 31-де "Тыва Республикада Уругнун эргелерининг талазы-биле бүрүн эргелиг төлээниң дугайында" № 808 УХ-1 Хоойлузун боттандыраар сорулга-биле доктаадырым болза:

1. Тыва Республикада Уругнун эргелерининг талазы-биле бүрүн эргелиг төлээниң ажил-чорудулгазын хандырып турар күрүне органын-Тыва Республикада Уругнун эргелерининг талазы-биле бүрүн эргелиг төлээниң Аппарадын тургузар.

2. Тыва Республиканың Чазаа Тыва Республикада Уругнун эргелерининг талазы-биле бүрүн эргелиг төлээниң Аппарадынга ооң ажил-чорудулгазын хандыраарыга эргежок чугула өнчү-хөреңгини оперативтиг

эргениң башкарылгазынга бык хандыраар.

3. Тыва Республикада Уругнунинг талазы-биле бүрүн эргелиг Чарлык күштүг болуп кирген соо хуусаа иштинде юридиктиг алба күрүне бүрүткели-биле холбашка чугула юридиктиг хемчеглерин дарын сүмелээр.

4. Бо чарлыкты "Тувинская правда" "Шын" солуннарга парла Тыва Республиканың Чазаа Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2012 чылдың февраль 1

№ 34

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТАРИФТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЛБАНЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

2011 чылдың декабрь 28-те Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының №121 доктаалыга өскерилгелер кириерининг дугайында

2012 чылдың февраль 16, №1, Кызыл хоорай

2011 чылдың декабрь 29-та Россия Федерациязының Чазаның «Электроэнергетикага өртектөр (тарифтер) башкарының талазы-биле өртектөр доктаадып тургузарының дугайында» №1178 доктаалыга дүүштүр база 2007 чылдың май 15-те Тыва Республиканың Чазаның №604 доктаалы-биле бадылааны Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының дугайында дүрүмге, 2012 чылдың февраль 16-да Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының баштаар черининг №1 протокол шийтпиринге үндөзилеп, Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының

доктаадырым болза:

1. 2011 чылдың декабрь 28-те Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «2012 чылда Тыва Республиканың четкилерин-биле электри энергиязын дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның чаңгыс аай (котел) тарифтерин доктаадып тургузарының дугайында» №121 доктаалыга дараазында өскерилгелерни кириер:

1.1. Бо доктаалдың 1, 2 капсырылгаларына дүүштүр №1, 2 капсырылгаларны чаа эдилгеле-биле бижиер.

2. Бо доктал доктааттыг чурум езугаар күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының 2012 чылдың февраль 16-да №1 доктаалының №1 капсырылгалары

Тыва Республиканың четкилерин-биле электри энергиязын дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның чаңгыс аай (котел) тарифтери

№	Көргүзүг	Хемчээл единицазы	Күштүн диапозону			
			ВН	СН-I	СН-II	НН
1	2	3	4	5	6	7
2012 ч. 01.01-ден 2012 06.30-ге чедир						
Өске хереглекчилер						
1	Чаңгыс ставкалыг тариф	руб/МВт-ш	1808,44	2190,44	2320,44	2328,39
2	Ийи ставкалыг тариф					
2.1	— электри четкилерин турдарының ставказы	руб/МВт-ай	1633098,03	971691,37	786284,78	954574,22
2.2	— электри четкилеринде технологтуг чарыгдалдарны (чидиргилерни) төлээрининг ставказы	руб/МВт-ш	15,64	50,53	60,04	187,87
Чурттакчы чонга деңнэн чурттакчылар болгаш хереглекчилер						
1	Чаңгыс ставкалыг тариф	руб/МВт-ш				1436,20
Хоорайларның чурттакчылыг черлеринде доктааттыг чурум езугаар стационар электри плиталары-биле болгаш (азы) электри-одалга тургузулгалары-биле дериттинген бажыңнарның чурттакчы чону болгаш көдээ черде чурттакчы чон						
1	Чаңгыс ставкалыг тариф	руб/МВт-ш				882,47

1 тургузар точкага электри энергиязын дамчыдар талазы-биле ачы-дузаны хереглекчилерининг дилээн күчүзүнге дүүштүр ажылгаар.

Тайылбыр.

Бо доктаалдың капсырылгаларында айтылган Тыва Республиканың четкилерин-биле электри энергиязын дамчыдар талазы-биле

ачы-дузаның чаңгыс аай (котел) тарифтерин Тыва Республиканың девискээринде ажылдап турар девискээр бүгү четки организацияларынче электри энергиязын дамчыдарының талазы-биле чедирип турар ачы-дузаның чарыгдалдарын барымдаалап тургускан.

Тарифтерни НӨУ чокта айтыкан.

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының 2012 чылдың февраль 16-да №1 доктаалының

№1 капсырылгалары

Тыва Республиканың четкилерин-биле электри энергиязын дамчыдар талазы-биле ачы-дузаның чаңгыс аай (котел) тарифтери

№	Көргүзүг	Хемчээл единицазы	Күштүн диапозону			
			ВН	СН-I	СН-II	НН
1	2	3	4	5	6	7
2012 ч. 07.01-ден 2012 12.31-ге чедир						
Өске хереглекчилер						
1	Чаңгыс ставкалыг тариф	руб/МВт-ш	2007,37	2431,39	2575,69	2575,69
2	Ийи ставкалыг тариф					
2.1	— электри четкилерин турдарының ставказы	руб/МВт-ай	1812738,81	1078577,42	872776,11	1098776,11
2.2	— электри четкилеринде технологтуг чарыгдалдарны (чидиргилерни) төлээрининг ставказы	руб/МВт-ш	17,36	56,09	66,64	206,64
Чурттакчы чонга деңнэн чурттакчылар болгаш хереглекчилер						
1	Чаңгыс ставкалыг тариф	руб/МВт-ш				1536,20
Хоорайларның чурттакчылыг черлеринде доктааттыг чурум езугаар стационар электри плиталары-биле болгаш (азы) электри-одалга тургузулгалары-биле дериттинген бажыңнарның чурттакчы чону болгаш көдээ черде чурттакчы чон						
1	Чаңгыс ставкалыг тариф	руб/МВт-ш				942,47

1 тургузар точкага электри энергиязын дамчыдар талазы-биле ачы-дузаны хереглекчилерининг дилээн күчүзүнге дүүштүр ажылгаар.

Тайылбыр.

Бо доктаалдың капсырылгаларында айтылган Тыва Республиканың четкилерин-биле электри энергиязын дамчыдар талазы-биле

ачы-дузаның чаңгыс аай (котел) тарифтерин Тыва Республиканың девискээринде ажылдап турар девискээр четки организацияларынче электри энергиязын дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның чарыгдалдарын даалап тургускан.

Тарифтерни НӨУ чокта айтыкан.

Кужур-Судак деп черде турар, участоктуң кызыгаары «Тываэнерго» ААН-ниң электри четки ажил-агыйының объектилеринге чедир 500 метр черде малчын турлагны «Тываэнерго» ААН-ниң электри четкилеринге технологтуг коштурулга дээш төлевир хемчээлин доктаадып тургузарының дугайында

2012 чылдың февраль 16, №4, Кызыл хоорай

2003 чылдың март 26-да «Электроэнергетика дугайында» №35-ФЗ Федералдыг хоойлуга, 2010 чылдың ноябрь 30-де Россия Федерациязының Тарифтер талазы-биле федералдыг албанының «Электри четкилеринге технологтуг коштурулга дээш төлевиринг хемчээлин тодарадырының талазы-биле методиктиг айтылышкыннары бадылаарының дугайында» №365-э/5 доктаалыга дүүштүр, 2007 чылдың май 15-те Тыва Республиканың Чазаның №604 доктаалы-биле бадылааны Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының дугайында дүрүмге, 2012 чылдың февраль 16-да Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының баштаар черининг №1 протокол шийтпиринге үндөзилээш, Тыва Республиканың Тарифтер

талазы-биле албанының доктаадыры

1. Кужур-Судак деп черде турар токтун кызыгаары «Тываэнерго» ААН электри четки ажил-агыйының объектилеринге чедир 500 метр черде малчын турлагны «Тываэнерго» ААН-ниң электри четкилеринге технологтуг коштурулга дээш төлевиринг хемчээлин дилээн күчүзү 14,5 кВт, эл хандырылгаларының үшкү категорияга езугаар 4783333 (дөрт миллион чедир) сизен үш муң үш чүс үжен үш) руб. көпөөк, НӨУ чок кылдыр доктаадып тургузар

2. Бо доктал доктааттыг чурум езугаар күштүг болуп кирер.

Удуртукчу Е.Каратаев

Шагаа-биле, курай-курай!

УЛУ ЧЫЛЫНЫҢ ОНЗАГАЙ ДЕМДЕКТЕРИ

Тывалар эрте-бурунгу шагдан бээр Богда Бурган, сарыг шажынга бүзүрөп, чүдүп чорааннар. Шажын кижиниң мээ-медерелин, иштики-даштыкы делегейин эм-таңы, сүзүү-биле арыглап, домнап чораан. Делегей чурттарында чүдүлгө чок чурт кончуг ховар, бир-ле чүвөгө идегеп, бүзүрөп, каракка көзүлбес, кулакка дыңналбас, дүшке кирбес, камгалакчы күштер барынга бүзүрөп чорза эки. Чүдүлгезин ышкынган чон чүгө үш ада ажилгаш, чиде бээр чүвө-дир.

Ам үнөр 2012 чылдың Улу чылы сарыг шажынны-биле Суг халаптың, эр кара Улу чылы-дыр. Челегейиниң-даа эр кара улу чылы олза, чааш, эки чыл. Улу амытан суг оранны болган соонда, бурчун амытаны-дыр. Ынчангаш бар дириг амытаннарны драктал, камгалап дузалажыр. Эр кара Улу чылдары (1772, 1832, 1892, 1912) чылдарда кирген, ол чылдарда дайын-чаа, аш-чут, бойдус малтары өршээлдиг болган.

Чылдарда аттары кирген 12 суг амытаннарның чылдар аайы-ка аттарын арттырып алганын аңдыт: Будда Бурган Чаа чылдың шагаа байырлалынче черде бар- (кижиден аңгы) дириг амытан-ны шуптузун чалаарга, бир дур-сында күске, оон улаштыр инек, ар, тоолай, улу, чылан, аът, хой, эки, дагаа, ыт, хаван моорлап эгелер. Ол келген дириг амы-танга Бурган Чаа чылда белек чыл аттарын кезээ мөңгө-бөргөш, келгениниң аайы-биле шагай тургускан чүвө-дир. Теве алдал келгеш, мындыг улуг агай амытан канчап чыл адынга өбөс кижилер мен, багай күскенин хунга кирейн деп чаргылдаш-ш, күскеге тиелтирген.

Улу чылында төрүттүнгеннер не угаан-сарыылдыг, алдары-ыг, аас-кежиктиг кижилер бол-ду. Кыдаттар Улу чылында оолдуг лурун дыка күзээр. Улу чы-нда төрүттүнген оолдар чараш, аннын, куду черле батпас, итиледин кырынга чоруур ийик-делегейге алдарлыг кижилер ол артканнар: Ындыгларга Кайям, Жанна Д.Арка, А.Франс, Горький, Ф.Энгельс, Жан Жак со, М.Шолохов, Г.Плеханов, колай I, Николай II, Ю.Цеденбал. Шеварнадзе, И.Броз-Тито. А.Ко-гин, Д.Карбышева, А.Гайдар ш, оон-даа өскелер хамаар-р.

Чуртун баштыңчызын Улу чы-нда дүжүлгө олуртур болза, чылдан эгелээш, чуртка көстүп эбээр хөгжүлдө, эртем-билигге, никага чаа чүүлдер ажиттынар, үнөр Улу чылы Россияга дыка ыктыг болгаш хөгжүлдөй чыл-пур.

Баштыңчылар, партиялар, ьертаторлар аразында эрге-тырга дээш демисешсе-даа, ырбас, эрте бээр. Улу чылдың-даа болза, дайын-чаага ынак-с, чааш чыл болур. Чоокку чүс-лдарда Суг халаптың кара Улу-лдары 1928, 1940, 1952, 1964, 1976, 1988, 2000 чылдарда эртки-н. Ол чылдарда делегейге-даа, ссияга-даа дайын-чаа, чүү-даа-лбаан. Улу чылы эртекеш, да-азында үнөр Чылан чылында-лалтар болгулаан. Улунуң куду-г-дур, көрээлинер: 1929 чылан-лында ужу-бажы билдинмес-плективизация, 1941 чылда Ада-

чуртун Улуг дайыны эгеледи, 1953 Чылан чылында И.В. Сталин мөң-гежиди, 1965 чылда Н.С. Хрущевка эпчок болду. 1989 Чылан чылында колдуу ССРЭ буступ дүштү. Ын-чанганда Улу чылының боду эки, соо багай-дыр. Улу чылының берге чүвези, дарга-бошкалар дүжүлгө-зинден чайлап болур, чуртка шап-тараазын (кризис) эгелеп, холдан акша-төгери, эт-сеп ышкындырып эгелээр, Чазак-чагырга баштың-чыларынга ажил-агый, албан-ду-жаал, өг-бүлө талазы-биле, соңул-даларга эпчок чүвө, дүрбүжүүш-күннер болгулаар. Чуртун иштинге шимчээшкннер, чөрүлдээлер бо-луру чадавас, кады ажилдап турар улузу-биле, чон-биле эпиг-найы-ралдыг болурун сагындырып тур-р. Россияның Чөөн кезээнге бой-дустун халавы, хат-шуурган, үер-лээшкн, диргелиишкннерден кичээнир.

Делегейниң Европа талазынга болбаан айыылдар болуп, чурттар аразынга чөрүлдээлер манап тур-рар, ону Россияның-даа, өске-даа чурттарның баштыңчылары билди-лг ажил эрте бээр дээрзинге чиг-зиниг турбас.

Тывага үер-чайык, хат-шуур-ган, чер шимчээшкннери өршээл-диг эртсе-даа, чылдың ийги чар-тыындан эгелеп чон акша-төгө-рикке кызагдаар чадавас. Чуртка чүү-даа болуп турза, Чазак-даа, чон-даа демниг эртер болза, черле ажырбас.

Индейлерниң мая календа-рында 2012 чылдың декабрь 21-де Черниң төнчү чуртталгазы, асто-роид Апофис дээр сылдыс чуура үзөр чадавас деп, бүгү делегей девидеп турар, ол хүн Чер чок боор деп чаңгыс-даа эртемден шынытпаан. Ол чылга бодаарга, ол-ла сылдыс 2036 чылда эң-не айыылды тургузуп, Черни чуура үзөр чадавас деп турар. Өттүр коор М.Нострадамус Чер бөмбүр-зек 3797 чылда узуткаттындырар дээн, а 1919 чылда дээрде 6 пла-неталарның парады болур, Хүнге частышкыннар эгелээш, Черни өрттендир чиир, 2000 чылда дээрде 2 ай тыылгаш, кижилер амытан шупту кырлыр деп Америк эртемден Альбери Портун чугаалааны хе-рек кырында амыдыралга болбаан. Мексиканың Йель университетинин профессору Майкл Коу «Чагылар ному» үндүргөш, Чер дугайында тодараткаш, оон чок боорунун тода хүнүн айытпаан. Индейлер календарында 13 деп санга кончуг бүзүрээр болгаш делегейде 13 дээр бар, ону 13 Бурган баштап турар, ынчанганда 3113 чыл эң айыылдыг, Черниң амыдыралы оон-биле төнөр деп бодап, ол 13 деп санга чүдүп турар.

Ам коргуп турарывыс асто-роид Апофис сылдыстың ыраан санаан эртемденнер чок болуп турар ийикпе, боттарының аразын-

да тыртыжып турар 18.0 млн. сылдыстар Хүн тургузуунуң 9 пла-нета сылдыстары ол сылдысты канчап Черге эрттириптер чүвөл? Ол дээрке календарының төнгөн чылы боорга, даап боданыш-кыным-дыр.

Бо хүннерде Америка, Европа, Россияда ол сылдыс дугайында ки-ноларны, солуннар, журналдарны парлап, тарадып, акшалыг бизнес кыла берген, бункерлер каскаш, ынаар чем дээжизин шыгжай берген-дир. Бир эвес бистиң бо черивисти чуура үзүп кааптар бол-за, бункер иштинде хой чемниг улус кайнаар баарыл?

Ынчангаш 2012 чылдың декабрь 21-ден корткан черле херээ чок, бо чыл дээр амытаны Улу болган соонда чер, делегей халавындан камгалап турар, чыл эки эртер.

Тывага чылдың бирги чартыы изиг, кандаашкынныг-даа болза, ийги чартыы эки болуп, үнүш-дүжүт, тараа-быдаа, ногаа элбек болур.

Суг халаптың кара Улу чы-лында Улу чылда төрүттүнген улус-ту чүү манап турар эвес, көрээ-линер: Улу чылдыглар: 1928 улу чылында төрүттүнгеннер Сатурн сылдыстыг, довурак олуттук, 9 кызыл меңгилг төрүттүнген, а бо чылын оол кижилер — Суг олуттук болза, чер каспаза эки, а от олуттук кыс кижилер болза, кичээнир. 1940 чылда Шолбан сылдыстыг, демир олутта, 6 ак меңгилг бооп төрүт-түнгеннер бо чылын демир-дестен кичээнир, номга кирер, оол кижилер — салгын олутта, кыс кижилер Кызыл октаргай олутта — хей-ады куду-лаар, хай-бачыт манап турар, номга кирер, чүдүүр. 1952 Улу чылдыглар Меркурий сылдыстыг, суг олутта, 3 көк меңгилг төрүттүнген оол кижилер суг олутта болза эки, кыс кижилер от олутта — хирелиг, сугдан кичээнир.

1964 Улу чылында төрүттү-нгеннер Юпитер сылдыстыг, ыяш олуттук, 9 кызыл меңгилг, бо чы-лын чылы кирер — оол кижилер отка кирер, номга олурар, ыяш кеспес, сыкпас, а кыс кижилер эки. 1976 чылдыглар — Меркурий сыл-дыстыг, суг олуттук, 6 ак меңгилг, чылы кирер, оол кижилер суг олуттук, кыс кижилер от олутка чылы кирер, номга оорар. 1988 чылдыглар Сатурн сылдыстыг, довурак олут-тук, 3 көк меңгилг, оол кижилер отка кирер, хирелиг, кыс кижилер эки эртер. 2000 чылда төрүттүнгеннер, 2 кара меңгилг, Венера сылдыс-тыг, оол кижилер суг олутта — эки, кыс — от олутта — хирелиг. Бо чы-лын төрүттүнгеннер 2 кара мең-гилиг, Венера сылдыстыг, демир олуттук, төрүттүнген дораан лама-башкыларга номга кирер.

В.Путин 1952 Улу чылында төрүттүнген, бо чылын дүжүлгө оор болза, чуртка, чонга кончуг эки болур.

Бо үнүп келген суг халаптың кара Улу чылы чогул багай эвес эртер, суг-чардан кичээнге эки.

Ам мээң күзелим, сүмем чүл дээрке, хам, лама-башкылар кат-тыжып алгаш, чер-черлерге суг баштары, хемнерге йөрээл, улуг номчулга, чүдүлгө кылып, чоннун улуг суг байырлалын эрттирзе эки боор-дур деп сүмеледим.

Мадон МОНГУШ,

Байыр чедиришкннери

Тыва Республиканың Камбы-ламазының Улу чылының Шагаазы-биле ыдык йөрээли

Төп Азияның ээлери — бурунгуларывыстың чурагайын езугаар Улу чылының Шагаазын уткуй Тываның бүгү чонунга алызындан авыралдыг аас-кежикти, эчизинден энерелдиг сеткилди, кайгамчык быжыг кадыкшылды, кедизинден хей-аъттың бедиин, чайгылыш чок сүзүглелди йөрээдим.

Ыдыктыг Далай-Лама Башкывыс Тывавыска база катап чаларап кээп, айыс-күжүн хайырлаарынга идегеп, хүнден хүнге тейлеп, чалбарып демнежилинер, эргим чонум!

Тензин Цултим,
Тываның Камбы-ламазы.

Республиканың хүндүлүг чурттакчылары!

Бурунгу чаңчылдарывыс езугаар келген чаа чыл—Шагаа-биле байыр чедирип тур мен!

Үнөр Улу чылында бүгүдөгө аас-кежикти, амыр-тайбыңны, аал-чуртуңарга, ал-бодуңарга, ажы-төлүңерге кадыкшылды, чедишкн-нерни, бодаан күзелдериңерни бүдүрүп ап чорууруңарны, Тывавыстың амыдыралыңа идепкейлиг киржириңерни күзедим!

Шагаа-биле!

Хүндүткел-биле,

ТР-ниң Дээди Хуралының депутаты А.Ш. ООРЖАК.

Улу чылының изиг тыныжы-биле!

Өгбелерниң бурун шагдан Чаа чылы
Өлчейлиг-ле найыр-дойлуг Шагаа уткуй
«Бүдүү хүнү дүжүп келди, курай!» — дижип,
Бүгүдени эвилелдеп хөглээлиңер!

Аалдарны, кожоларны эргий аргып,
Аяк шайлап, чаглыг эъттеп үнээлиңер,
Ак-Сал ирей узун тоолун таалап дыңнап,
Аткан даңың хаяазың-даа уткуулуңар!

Чөкпөк-саржаг, далган-тараа делгеп салган,
Чөремелиг, хырбачалыг быдаа кылган,
Чемзиг холдуг аваларның чаагай чемин
Четтирип каап, маргылдаалап ойнаалыңар!

Аалдарывыс ажы-төлү эпиг-демниг
Алгы-кештен сөөртүпкеш, дөңчө үнзүн
Кадыр куду чуңгуулардан ужуксуннар,
Каткы-хөглүг, омак-сергээ дендезиннер!

Эрги чылдың хирин-чудун каттангылааш,
Эки бодам мага-ботка шипшип-номнап,
«Үнүп келир Шагаа-биле бүгү чоннун
Үүлө-херээ бүтсүн!» — дижип сүзүглээли!
НИНА СЕРЕНОТ.

Амыр-тайбың чыл болзун!

Чаа чылды — Шагааавысты
Чаңчылывыс сагывышаан,
Аштыг-чемниг, арыг-силиг
Аажок эки уткуулуңар!

Аал-кодан девискээрин
Аштап-ширби, аялап аал,
Ширтек-дөжөк, идик-тонну
Силгип-кактап арыгларыңар!

Улу чылын уткуп тура,
Удур-дедир аалдажылы,
Аяк шайны, ак чемни,
Арбыдадыр белеткээл!

Үүжөвис бузаалыңар,
Хырбачавыс доораалыңар,
Чагны, эътти чириңге
Чарыш-мөөрей чарлаалыңар!

Дагдан бадыл чуңгулаалы,
Даалы ойнап маргыжаалы.

Шиштээр шыдыраа, кажыкка
Шиитчил тургаш, ойнаалы.

Мерген-дүрген, экер оолдар
Мерге адып адааннашын,
Даңгыналар ыры-шоорун,
Танцы-самын бараалгатыңар!

Шагаа-биле чалбарып,
Саң салып, артыжанылы,
Эрги чылдың бачыттары
Эгиир шагда ээлбезин!

Ийи муң он ийи чыл
Изиг күзел-сорук шаңнаар,
Аас-кежик, буян сөңнээр,
Амыр-тайбың чыл болзун!

Чылбак МОНГУШ,
күш-ажылдың хоочуну.
Алдан-Маадыр суур.

Коже берген

Холодильниктер, хеп чуур машиналар септээр «Рембыттехника» бүдүрүлгө Калинин кудумчузу, бажың 3а деп адресче көшкөн («Курай» магазинниң чоогу). Тел. 5-36-25.

Конкурсту соңгаарлаткан

Тес-Хем кожуунун «Самагалдай» солунунга февраль 10-да үнгөн Тес-Хем кожуунун Кызыл-Чыраа сумузунун чагырга даргазының хостуг олудунга ажилдаар күзөлдиг кижилерге конкурс чарлаан турган.

РФ-тиң соңгулдаларына үндөзлөш, бо чарлалды соңгаарладыр.

Адресивис: 668363 Тес-Хем кожуун, Ак-Эрик суур.

Суму баштыңы Варвара Чапаевна Хертек.

«МОСКОВСКИЙ №1» ЧУРТТАЛГА-ТУДУГ
КООПЕРАТИВИ БОЛГАШ ЧИЦГИНЕ ПОДРЯДЧИК
«ЭНЕРГОСТРОЙ» КХН Московская кудумчузунда,
«Южный» №10 микрорайонда

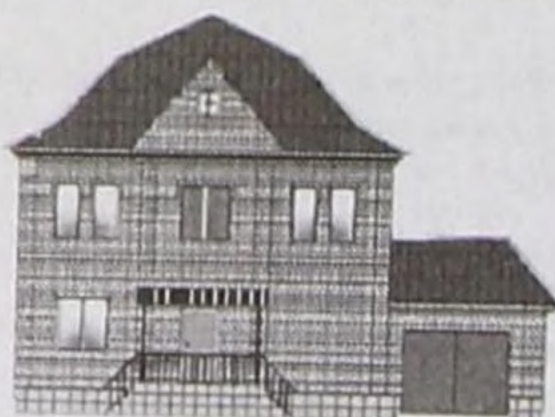

коттедждер хоорайын тудуп
эгелээнин дыңнадып
тур (коттедждерниң
шөлү 175 дөрбелчин
метрден 320 дөрбел-
чин метр чедир,
1 болгаш 2 каъттардан тургустунган, долузу-биле чаагай-
жыттынган).

Тудуг кылырының болгаш садып алырының дугайында

«Энергострой» КХН-че
8-905-920-41-01, 8-923-268-
90-73, 8-923-386-80-48;

«Московский №1» чурт-
талга-тудуг кооперативинче
3-45-00, 8-913-343-70-05
телефоннарже долган
болур.

**«ЭНЕРГОСТРОЙ» кызыгаарлаттынган
харыысалгалыг ниитилелден
КВАРТИРАЛАР**

Объектинин ады	Өрээлдер саны	So	S кухня	Каъттар
Кызыл хоорай, Энергетиктер мкр. бажың 13, 4 каът тууйбу бажың	2 тип 2	74,78	12,27	1,2,3,4
Дужаар хуусаазы 2012 ч., 1 квартал.	3	97,80	11,50	2,3,4

КАШ БАЗЫМ ЧЕРДЕ ВЫЖЫГ ГАРАЖТАР БАР.

«Ажаалга банкызы» ААН таварыштыр ипотекага аң болур.

Амгы үеде квартира садып алыры — амгы үеңиң экономиказының турум эвес байдалдарында силерниң акшаңарны камгалап алырының эң эки аргазы-дыр. ОЛ БАЖЫНДАН КВАРТИРАЛАР САДЫП АЛЫРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДАРААЗЫНДА ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААР:

тел/факс: (39422)4-85-29, 8-923-268-90-73,
8-923-386-80-48, 8-905-920-41-01.

Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2 «а».

**МӨӨРЕЙНИ
ТҮҢНЭЭР**

ИХЯ-ның хуралдаар залында «Корум-чурум хайгааралы-2012» деп мөөрейниң 1-ги кезээ болуп эрткен. Эрге-хоойлу органның 14 төлээси албан-езузу-биле билииниң бединге, янзы-бүрү айтырылгарга харыылап, баштайгы эмчи дузазын канчаар чедирерин көргүзүп, часпас адар талазы-биле мергежилдинге маргылдаа болган. Киржикчи бүрүзү шыырак белеткелдин көргүскөн. Тиелекчилерни Улусчу чогаадылга төвүнге Ада-чурт камгалакчызының хүнүнүн байырлалына илередир.

Айдын ТҮЛҮШ,
ИХЯ-ның парлалга албаны.

Юбилейиңер-биле!

Хүндүлүг, эргим, ынак ачавыс, уйнуктарының кыргынак эжиниң чөлөңгичи Сергей Экер-оолович Д. Ачавыска чоокта чаа 50 харлаан юбилейи-биле холбаш Ада-чурт камгалакчызының хүнү-биле аас-кежикти, кадыкшылды, өөрүшкүнү сеткиливистиң ханызындан күз дараазында одуругларны бараалгаттывыс:

Чүглүг куштуң эреси дег
Чүдөн артык кашпагайың
Чүс харның чартың назын!
Чүү дээр ону, магаданчың!
Ажы-төлүң бистерге-ле
Арыг-шынчы чордун, ачай!
Ам бо хүнде ававыска
Аас-кежиң-ачам сен сен!

Чуртталганың берген
Чурттап эртип келдиң
Чараш, шынчы сетки
Чоргаарланмас арга
Уругларың, оолдары
Уйнуктарың, дуңмала
Эки чүүлду күзевиша
Эдээн тудуп мөгөйдү

База ачавының оруун истеп чоруур акывыс, дуңмавы Сергейиче байырлал-биле экини күзевишаан, ынак а мурундан буян-кежикти, шынчы амыдыралга чүткүлдү дир бис!

Хүндүткел-биле, Донгактарның өг-бүлө

ӨГ-БҮЛӨ ДЕЙУРНЫЙЛААШКЫНЫ

Полиция ажилдакчылары ажилының аайы-биле дүн-хүн чок сураг баары билдингир. Орук-патруль инспекторлары база-ла ындыг.

Ынчангаш полицейжи өг-бүлелерни улам быжыктырары-биле Тываның ОШАЧКИ-ниң орук-патруль албанының тускай ротазының удуртулгазы

инспекторларының кадайла дейурныйлаашкынче чалаа шенелдени Ыдыктыг Валентин хирген.

Байырлалда өөнүн ишти-а ажилдаар күзөлдиг херээже арбын болган. Тускай тайылбыр идик-хеп, дериг-херексел-биле геш, өг-бүлелер дейурныйл үнүпкен. Кол дагдыныкчылар эр ээлери болганы чугаажок. Кырырлары соокка доңа бээр сагыш човап турганнар. Бо дугайында олар бодаваан-даа, олар чаңчыккан-на болгай. Шынап-ла, дыка берге болган. Ажылының кайы хире боттарының караа-биле көрге кады дейурныйлааш, ынчан б Соокка доңуп, чурум үрзэн каржы чолаачылар-биле чугаалажып, тайылбы чорудар ужурга олар таварышкан.

Дейурныйлаашкын соонда кыстар орунунун ажылы кайы хире нарын, берге эки билгеннер.

ИХЯ-ның ОШАЧКИ эр

Конкурсту чарлаан

Тыва Республиканың Өвүр кожуунун Сарыг-Хөл сумузунун Төлээлекчилер ху Тыва Республиканың Өвүр кожуунун Сарыг-Хөл сумузунун чагырга даргазының олудунга конкурс чарлап тур.

Сарыг-Хөл суму чагыргазының даргазының албан-дужаалына 25 хар четкен, Россия Федерациязының хоойлузу-биле бадылааны муниципалдыг албанын албан-дужаалына хамаарыштыр тургускан негелделерге дүгүп турар Россия Федерациязының хамаатызы кордап болур.

Мергежил аайы-биле негелделер: дээди профессионал азы тускай ортумак эртем, күрүнениң хамааты албанының албан-дужаалына ажылының стажы 3 чылдан эвээш эвези азы мергежил аайы-биле стажы 3 чылдан эвээш эвези.

Конкурс комиссиязының документиленни кириериниң негелделери:

Сарыг-Хөл сумузунун чагырга даргазының албан-дужаалына кордакчылар 2012 чылдың

февраль 20-ден 2012 чылдың март 12-ге дараазында документиленни кириер:

1. Конкурса киржириниң дугайын, билдиринишкн;
2. Паспортуң, күш-ажыл дептериниң, билиниң дугайында дипломунуң хоол (паспортуң, күш-ажыл дептерин, эртем-би дугайында дипломун);
3. Допчу намдары.

Конкурс Тыва Республиканың кожуунун Сарыг-Хөл сумузунун Ирб деп адреске, Сарыг-Хөл сумузунун ча бажыңына 2012 чылдың март 12-де шакта болур.

• Бодалдар дизии

Кижичүглө бодунуң күжүңге бүүрээр черинге кандыг-бир чүүлдү чедип алыр.

Людвиг Фейербах,
немец философ.

(Солунуң дараазында
номери февраль 25-те
үнер).

Бай-Тайга кожуунун Кара-Хөл сумузунун чагыргазы су үлегерлиг өг-бүлениң иези, улуг назылыг эневис

Долзат Сотпаевна
ИРГИТИН (Күжүгеттин)

аар аарааш мөчээни-биле ханы кажыыдалды Кара-Хөл суму чылдарда удуртуп келген Александр Дүмөн-оолович Иргитке, Хөл ортумак школазының директору Андриян Дүмөн-оо Иргитке, хөй санның оолдарына, төрелдеринге, чоок кижиле илередип тур.

ШЫН

Индекс 667000.
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, редактор—2-19-87, тел. факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия—2-17-91. e-mail: shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru;
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөрөдиге—2-03-88, чагаа—2-17-09, көдээ ажил-агы—2-17-09, окулга—2-03-87, үлетпүр—2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 8900. Чагыг 21. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар—21.00, херек кырында—18.00.

Расч. счет № 40603810400000000263
Корр.сч.т. № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл.
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш масс коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаагы Сибир регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солуну 2004 чылдың 14-те эде бүртүккөн.
Херечилелдин дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияны туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары боске-даа фактылары, дыңнадылганы дээш авторлар боттары харыылаа